

**АМЬД БА АМЬГҮЙ ДОНОР, НАСНЫ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ АР ГЭРТ ҮЗҮҮЛЭХ
ТУСЛАМЖ ДЭМЖЛЭГИЙН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ЗӨВЛӨМЖ БА
ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Д.Амаржаргал (Ph.D), Б.Батцэцэг,
О.Нарантуяа*

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. АМЬД БА АМЬГҮЙ ДОНОР, ТҮҮНИЙ АР ГЭРИЙНХЭНД
ҮЗҮҮЛЭХ ДЭМЖЛЭГ БОЛОН НАСНЫ БАЙДЛЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН
БОДЛОГО, ЗӨВЛӨМЖ

Амьд ба амьгүй донор ба түүний ар гэрийнхэнд үзүүлэх дэмжлэг,
урамшууллын талаар

ДЭМБ-ын Хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар баримтлах
зарчим

Европын Зөвлөлөөс гаргасан Амьд ба амьгүй донорын бие ба эрхтэнтэй
холбоотой санхүүгийн ашиг сонирхлыг хориглох зарчмыг хэрэгжүүлэх
гарын авлага

Дэлхий дахинд элэгний амьд донорт олгох санхүүгийн дэмжлэг

Олон улсад амьд донорын насны байдал

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ДОНОРЫН НАС БА ДЭМЖЛЭГТЭЙ ХОЛБООТОЙ БУСАД
ОРНУУДЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Америкийн Нэгдсэн Улс

Сингапур улс

Литва улс

Хорват улс

Бүгд Найрамдах Молдова улс

БНСУ

Турк улс

Финланд улс

Энэтхэг улс

Япон улс

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Энэхүү судалгааг захиалагчийн хүсэлтийн дагуу хөгжингүй болон хөгжиж буй орнуудаас АНУ, Сингапур, Латви, Хорват, Молдав, Солонгос, Турк, Энэтхэг, Япон зэрэг орнуудыг хамруулж, амьд ба амьгүй донор, түүний ар гэрийнхэнд үзүүлэх санхүүгийн болон нийгмийн дэмжлэг, насны байдлын талаарх асуудлыг хэрхэн зохицуулсныг холбогдох хууль, эрх зүйн орчны хүрээнд судалсан болно.

Судалгааны явцад эдгээр орнуудын эс, эд, эрхтний донорт холбогдох хууль, тогтоомжуудыг судалсанаас гадна Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага (ДЭМБ)-ын Хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар баримтлах зарчим, Европын Зөвлөлөөс гаргасан Амьд ба амьгүй донорын бие ба эрхтэнтэй холбоотой санхүүгийн ашиг сонирхлыг хориглох зарчмыг хэрэгжүүлэх гарын авлага, амьд ба амьгүй донор, түүний ар гэрийнхэнд үзүүлэх дэмжлэг болон насны байдлын талаар судалсан олон улсын судалгааны ажлуудын дүгнэлтээс түүвэрлэн орууллаа.

Түлхүүр үг: *ДЭМБ-ын зөвлөмж, амьд донорын насны байдал, амьгүй донорын ар гэрийнхэнд үзүүлэх дэмжлэг, олон улсын зөвлөмж*

Keywords: *WHO guideline, living donor, deceased donor, financial incentives for donor, international recommendation*

Судалгааны үр дүнгийн тойм: Судалгааны тайлан нь хоёр хэсгээс бүрдэх бөгөөд Нэгдүгээр хэсэгт, амьд ба амьгүй донороос эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах насны байдал болон өөрт нь эсвэл ар гэрийнхэнд нь үзүүлэх дэмжлэгийн талаарх олон улсын туршлага, олон улсад баримталж буй бодлогын талаар судалсан болно. Хоёрдугаар хэсэгт, хөгжингүй болон манай улстай хөгжлийн түвшин ойролцоо орнуудын донор болон эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагаатай холбоотой эрх зүйн орчны хүрээнд насны байдал, донорт болон ар гэрийнхэнд үзүүлэх дэмжлэгийн талаарх асуудлуудыг судаллаа.

ДЭМБ-аас улс орон бүр өөрийн хүн амын эс, эд, эрхтний донор болон шилжүүлэн суулгах хэрэгцээг хангах үндэсний түвшний үүрэг хариуцлагатай байхыг засгийн газруудад уриалсан ба энэ хүрээнд донор ба эд эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааг дэлхий дахины ёс зүйн хэм хэмжээнд нийцүүлэн хэрэгжүүлэх, ялангуяа “ДЭМБ-ын Хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар баримтлах зарчим”-ыг мөрдөхийг зөвлөжээ.

Энэ зарчимд донорын насны байдлын тухай заахдаа: тухайн улсын хуульд тодорхой заагаагүй бол шилжүүлэн суулгах зорилгоор насанд хүрээгүй хүний биеэс эс, эд, эрхтэн авах ёсгүй бөгөөд тэднийг хамгаалах тал дээр зохих арга хэмжээг авах ёстой гэж заажээ. Улмаар хүүхэд эс, эд, эрхтэн хандивлах тохиолдолд түүний зөвшөөрлийг удаа дараа авах ёстой гэсэн байна.

Харин донорт болон түүний ар гэрийнхэнд үзүүлэх санхүүгийн ба бусад дэмжлэгийн талаар заахдаа: хүний эс, эд, эд эрхтнийг аливаа мөнгөн төлбөр, бусад шагналгүйгээр хандивлах ёстой гэдэг зарчмыг онцолсон байх ба хэрэв амьд ба амьгүй донорын хамаатан садан албан шахалтанд орсон, төлбөр төлөх хэлбэр болгосон, бусдад ашиглагдсаны улмаас эс, эд эрхтний хандив өгч байгаа бол бол эмч, эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүд шилжүүлэн суулгах мэс заслыг хийх

ёсгүй бөгөөд эрүүл мэндийн даатгагч болон бусад төлбөр төлөгч талууд энэ үйлдэлд оролцох ёсгүй гэж анхааруулжээ. Гэвч эдгээр заалт нь донорын гаргасан зардлыг нөхөх, шилжүүлэн суулгасны дараах нөхөн сэргээх, боловсруулах, хадгалах, нийлүүлэх зардлыг төлөхөд хамаарахгүй гэсэн байна.

Европын Зөвлөлөөс гаргасан “Амьд ба амьгүй донорын бие ба эрхтэнтэй холбоотой санхүүгийн ашиг сонирхлыг хориглох зарчмыг хэрэгжүүлэх” гарын авлагад санхүүгийн ашиг сонирхол гэдэгт амьд ба амьгүй донорын гэр бүл эсвэл өөр гуравдагч этгээдэд шууд ба шууд бус хэлбэрээр төлөх төлбөр, урамшууллыг ойлгоно гэж заасан. Учир нь энэ нь нийгмийн хамгийн эмзэг давхаргын хүмүүсийг эс, эд, эрхтний мөлжлөгт өртөх эрсдэлийг дагуулдаг. Гэхдээ санхүүгийн ашиг олохыг хориглох зарчим нь дараах зүйлст саад болох ёсгүй гэжээ. Үүнд:

- ✓ амьд донорын орлогоо алдсаны нөхөн олговор, эрхтэн, эд, эсийг авах, эсвэл холбогдох эмнэлгийн үзлэгээс үүссэн бусад үндэслэл бүхий зардал;
- ✓ эрхтэн, эд, эсийг авсаны үр дүнд гэмтэл гарсан тохиолдолд олгох нөхөн төлбөр.

Мөн санхүүгийн ашиг олохыг хориглох нь хандивтай холбогдон гарсан эмнэлгийн болон холбогдох техникийн үйлчилгээний төлбөрийг төлөхөд саад болохгүй гэсэн байна.

Амьгүй донор ба түүний ар гэрийнхэнд өгөх санхүүгийн болон бусад дэмжлэг хэдийгээр олон улсын зөвлөмжийн дагуу дэмжигддэггүй боловч амьд донорын хувьд санхүүгийн болон бусад дэмжлэг улс орнуудад харьцангуй өөр, олон янзын зохицуулалттай байна. аар зохиц ДЭМБ-ын эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажиглалтын төвд бүртгэгдсэн санд жилд 10 буюу түүнээс дээш тоогоор амьд донороос элэг шилжүүлэн суулгалт хийдэг нийт 37 орныг хамруулан судлахад 26 оронд амьд донорын санхүүгийн ачааллыг хөнгөвчлөхөд тодорхой хэмжээний туслалцаа үзүүлдэг байна. Үүнд тухайлбал, эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах, ажилгүй байсан үеийн цалин хөлсний нөхөн олговор, ажлын байрыг хамгаалах, элэг хандивласны дараах эрүүл мэндийн хүндрэлийн эмчилгээ үйлчилгээ, хүүхэд асрах үйлчилгээ, байр, хоол, аяллын зардлыг нөхөх олгох зэрэг дэмжлэгүүд багтаж байна. Эдгээрээс ээс 14 улсад ажилгүй байх үед нь цалин хөлс, эсвэл цалинтай чөлөө олгодог байна. Тухайлбал, Белгид цалингийн 60%-тай тэнцэх тэтгэмжийг тодорхой хугацааны туршид олгодог. Зарим оронд музей, үзвэрийн газруудад үнэ төлбөргүй нэвтрэх, автомашины зогсоол ашиглах, агаарын тээврээр зорчиход хөнгөлөлт үзүүлэх, байрны зээл болон эмнэлгийн төлбөрөөс чөлөөлөх зэрэг урамшууллын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлдэг байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын амьд донорын насны байдал, амьд ба амьгүй донор, түүний ар гэрийнхэнд нь үзүүлэх санхүүгийн болон бусад дэмжлэгийн талаарх эрх зүйн орчныг харьцуулан судлахад дараах байдалтай байна.

	Хууль	Донорын насны байдал	Санхүүгийн ба бусад дэмжлэг
АНУ	Үндэсний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль (The national Organ Transplant act)	Амьд донорын насны доод болон дээд хязгаарыг 18-60 нас гэж тогтоосон байх ба сайн дурын үндсэн дээр зөвшөөрөл олгоно.	Унаа, байр, хоол болон холбогдох бусад зардал, ажиллаагүй үеийн цалин хөлс олгох, донорын хүүхэд болон ахмад настныг асрах зардал, мэс заслын төлбөр, дараагийн үзлэгүүдийн төлбөр болон татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, хүндэтгэлийн арга хэмжээг зохион байгуулах зэрэг зохицуулалттай .
Сингапур Улс	“Хүний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (Human organ transplant Act) болон Эрүүл мэндийн эмчилгээ, боловсрол, судалгааны тухай хууль (Medical Therapy, Education and Research Act)	21 насанд хүрсэн, эрх зүйн чадамжтайтгээд донор болох хүсэлтээ бичгээр сайн дурын үндсэн дээр гаргах ба түүнд бие даасан Зөвшөөрөл олгох комиссоос зөвшөөрсөн тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг авахыг зөвшөөрнө.	Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулиар эд, эрхтэн хандивлах нь бусдын амь насыг аврах буяны үйлс гэж тодорхойлсон тул амьгүй донорын гэр бүлийн гишүүдэд нөхөн олговор олгох, мөн ар гэрийнхэн нь ямар нэгэн хариу төлбөр шаардахыг хуулиар хоригложээ
Латви улс	Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн суулгах тухай” хууль (Law On Donation And Transplantation Of Human Tissues, Cells And Organs)	Насанд хүрээгүй амьд донороос нөхөн төлжих боломжтой эд, эсийг шилжүүлэн суулгаж болно.	Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд нас барсан эсвэл амьд хүний эд, эс, эрхтэн нь арилжааны зорилготой байж болохгүй. Санхүүгийн ашиг олох эсвэл үр дүн санал болгох зорилгоор эд, эс, эрхтний хэрэгцээ, бэлэн байдлын талаар сурталчлахыг хориглоно.
Хорват улс	Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль (Organ Transplant Law)	Амьд донороос эрхтэн шилжүүлэн суулгах тохиолдолд донор бичгээр зөвшөөрөл өгсөн байх бөгөөд насанд хүрээгүй болон эрх зүйн чадамжгүй хүн бол түүний хууль ёсны төлөөлөгч буюу асран хамгаалагчаас зөвшөөрөл авч, эрхтэн шилжүүлэн суулгах шийдвэрийг эмнэлгийн байгууллагын ёс зүйн хороо шийдвэрлэнэ.	Хорватын иргэд эсвэл байнгын оршин суугч нь эрхтнээ үнэгүй хандивлана.
Бүгд Найрамдах Молдова Улс	“Хүний эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (On The Transplant of Human Organs, Tissues and Cells)	18 насанд хүрсэн, эрх зүйн чадамжтай хүн донор болох хүсэлтээ сайн дурын үндсэн дээр бичгээр гаргаж, түүнийг нь бие даасан Зөвшөөрөл олгох комиссоос зөвшөөрсөн тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг авахыг зөвшөөрнө.	Тус улсын хувьд нөхөн олговор олгох талаар хуулийн зохицуулалт байхгүй байна.

Солонгос улс	Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль (Organ Transplant Law)	Амьд донороос эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тохиолдолд тухайн хүнээс заавал зөвшөөрөл авах бөгөөд 16-аас дээш насны насанд хүрээгүй донор, 16-аас доош насны хүүхдийн цус болон ясны чөмөгний донор болох тохиолдолд хүүхдийн болон түүний эцэг эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрлийг авна.	Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд эрхтний донор болсон хүмүүст оршуулгын болон эмчилгээний зардал, эрхтний донорын үзлэг хийлгэх, донор болох зэргээр эмнэлэгт хэвтэх хугацаанд цалинтай чөлөө олгох, донорын гэр бүлийхэнд зориулсан дурсгалын болон хүндэтгэлийн арга хэмжээ зохион байгуулах, холбогдох бусад байгууллагатай харилцахад дэмжлэг үзүүлэх, сэтгэл зүйн болон хууль зүйн үнэгүй зөвлөгөө өгөх гэх мэт.
Турк улс	“Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (Organ Transplantation Law)	Амьд донорын нас 18 хүрсэн байхаар хуульчилсан бөгөөд хамгийн багадаа хоёр гэрчийг байлцуулж, бусдын дарамт шахалтаас ангид зөвхөн өөрийн хүсэл зоригоор урьдчилан бичгээр үйлдэж, гарын үсэг зурсан тэмдэглэл үйлдэх, эсхүл хамгийн багадаа хоёр гэрчийг байлцуулж амаар илэрхийлэн зөвшөөрөл өгч гарын үсэг зурсан тэмдэглэлийг холбогдох эмч нь баталгаажуулсан байх шаардлагатай.	Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 1 дүгээр бүлэгт Нийтлэг үндэслэлийг хуульчлахдаа “Төлбөртэйгөөр, эсхүл ямар нэгэн ашиг сонирхлыг хангах зорилгоор эд, эрхтнийг авах, худалдан борлуулахыг хориглоно;” гэж заасан бөгөөд энэхүү зохицуулалт амьд донорын хувьд ч, амьгүй донорын хувьд ч нэгэн адил үйлчилж байна.
Финланд	Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хууль (No. 101/2001 Act on the Medical Use of Human Organs, Tissues and Cells),	Донор нь насанд хүрээгүй буюу 18 насанд хүрээгүй тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн авахаас өмнө түүний хууль ёсны төлөөлөгчийн бичгээр гаргасан зөвшөөрлийг авах ёстой.	Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд зааснаар эд, эс, эрхтний донор болон хүлээн авсан этгээд нь хандив, төлбөр авахгүй. Эрүүл мэндийн даатгалын тухай (Health insurance act ²³²) хуульд зааснаар эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн суулгасны улмаас орлогын алдагдал хүлээсэн, эрхтэн шилжүүлэн суулгах хэрэгцээ шаардлагын улмаас хяналт, шинжилгээ өгөх тохиолдолд донор нь өдрөөр тооцож тэтгэмж авах эрхтэй.

²³²https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20041224_20110911.pdf

Энэтхэг Улс	“Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (The transplantation of human organs act) “	Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт “амьд донор” гэж 18 нас хүрсэн, өөрийн сайн дураар эд, эс, эрхтнээ хандивлахыг зөвшөөрсөн хүнийг хэлнэ гэж заасан	Засгийн газраас донорын үйл явцыг дэмжих зорилгоор амьгүй донорын ар гэрт эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажиллагааг эрхлэн явуулсан эмнэлгээр насан туршдаа оношлуулах, эмчлүүлэх урамшуулал олгож байхаар төлөвлөж байна. Үүнээс гадна, ирээдүйд амьгүй донорын ар гэрийн амьдралын баталгааг дэмжих зорилгоор хүлээн авагчаас 2 жилийн дотор нэг удаа тусламж авахыг зөвшөөрөх, мөн төрөөс 3 жилд нэг удаа даатгалд хамруулах боломжтой болгох юм.
Япон Улс	“Эрхтэн шилжүүлэх тухай хууль” (Organ Transplant Law)	15 насанд хүрсэн иргэн сайн дурын үндсэн дээр өөрийн гэр бүлийн гишүүнд эрхтэн хандивлахыг зөвшөөрснөө бичгээр мэдэгдэж донор болно.	Эд эрхтэн хандивлах нь хариу төлбөргүй бөгөөд сайн үйлсийн шинжтэй байдаг тул амьгүй донорын гэр бүлийн гишүүд, ар гэрт нь ямар нэгэн нөхөн олговор олгодоггүй байна. Харин эд эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой эмнэлгийн болон бусад шаардлагатай зардлыг хүлээн авагч тал бүрэн хариуцдаг.

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ**НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. АМЬД БА АМЬГҮЙ ДОНОР, ТҮҮНИЙ АР
ГЭРИЙНХЭНД ҮЗҮҮЛЭХ ДЭМЖЛЭГ БОЛОН НАСНЫ БАЙДЛЫН
ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН БОДЛОГО, ЗӨВЛӨМЖ****Амьд ба амьгүй донор ба түүний ар гэрийнхэнд үзүүлэх дэмжлэг,
урамшууллын талаар**

Амьгүй донорт үзүүлэх дэмжлэгийг санхүүгийн болон санхүүгийн бус дэмжлэг гэж хуваан авч үзнэ. Санхүүгийн урамшуулал нь эс, эд, эрхтнээ хандивлах зөвшөөрлийг нь авах зорилгоор үнэ бүхий зүйл өгөхийг хэлнэ. Жишээлбэл, эрхтний үнийг чөлөөт зах зээлийн зарчмаар тогтоох буюу эрх бүхий зохицуулах байгууллагаас тогтоосон үнийн дагуу төлбөр хийж болно. Зарим тохиолдолд татварын хөнгөлөлт авахын тулд буяны хандив өгдөгтэй адилаар эд эрхтний хандив өгөх тохиолдол ч байдаг. Ийм урамшуулалд бэлэн мөнгө, оршуулгын зардал эсвэл буяны хандив зэрэгт зориулагдсан тодорхой зорилго бүхий мөнгөн төлбөр; эрүүл мэндийн даатгал зэрэг үнэ бүхий үйлчилгээ орно. Санхүүгийн урамшуулал нь донорт нас барахаас өмнө эсвэл нас барсных нь дараа түүний эзэмшилд шилжих хэлбэрээр явагдана. Хэрэв донорын гэр бүл хандив өгөх шийдвэр гаргасан тохиолдолд урамшуулал нь гэр бүлд нь очдог.²³³

Амьгүй донорт олгох санхүүгийн бус урамшуулалд нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөх хэлбэр буюу олон нийтийн талархал, одон, түрүүлж эрхтэн шилжүүлэн суулгах эрх олгох гэх мэт хэлбэрээр явагддаг. Энэ нь эрхтний донор болохоор бүртгүүлсэн хүмүүс түрүүлж эрхтэн шилжүүлэн суулгах эрх олгох буюу эсвэл гэр бүлийнхэн нь тийм эрхээр хангагдахыг хэлнэ.

Нөхөн төлбөр нь эрхтний хангамжийг бодитойгоор нэмэгдүүлэх үү?

Амьгүй донорт санхүүгийн урамшуулал олгож эс, эд, эрхтний хангамжийг нэмэгдүүлэхийг дэмжигчид амьгүй донорын ар гэрийнхэнд тодорхой хэмжээний төлбөр төлөх нь тэдний зөвшөөрөл өгөх магадлалыг эрс нэмэгдүүлнэ гэж үздэг. Учир нь практик дээр нас барсан хүний цогцсоос гэр бүлийнхэнд нь ямар нэгэн ашиг гарахгүй гэж үздэг байна.

Гэтэл санхүүгийн дэмжлэг ба эрхтэн хандивлах хүсэл эрмэлзлийн хоорондох хамаарал нь зах зээлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний худалдах, худалдан авах хэв загварт тэр бүр нийцдэггүй. Өдгөө олон хүмүүс нас барсаныхаа дараа донор болох хүсэлт гаргах нь нэмэгдсээр байгаа бөгөөд нас барагсдын гэр бүлийн талаас илүү хувь нь ямар нэгэн нөхөн төлбөр авалгүйгээр донор болгохыг зөвшөөрч байна. Гэвч санхүүгийн дэмжлэгийг нэвтрүүлснээр гэр бүлийнхнийх нь сайн санааны үүднээс хандивлаж буй сэдлийг өөрчилж, эсрэгээрээ нас барагсдын эрхтнийг үнэлж чадахгүй байх нөхцөл үүсгэж, гэр бүлийнхэн нь зөвшөөрөл өгөхөөс татгалзах байдалд хүргэж ч болзошгүй юм. Туршилт судалгаагаар амьгүй донорын эд эрхтнийг хандивлахад урамшуулал олгох тогтолцоог нэвтрүүлэхэд, ар гэрийнхэн нь ухаан орохгүй байгаа гэр бүлийн гишүүнийхээ амьдрал дэмжигч аппаратын хэрэглээг уртасгаж байсан нь тогтоогдсон байна.

- ДЭМБ-аас улс орон бүр өөрийн орны хүн амын эд, эрхтний донор болон шилжүүлэн суулгах хэрэгцээг хангах үндэсний түвшний үүрэг хариуцлага

²³³Liverman, C. T., & Childress, J. F. (Eds.). (2006). Organ donation: Opportunities for action. National Academies Press.

хүлээхийг байхыг засгийн газруудад уриалсан. Үүнийг үндэсний өөрийгөө хангах чадвар²³⁴ гэдэг ойлголтоор илэрхийлж байна. Үндэсний өөрийгөө хангах чадварыг бүрдүүлэхийн тулд дараах цогц арга хэмжээг үндэсний хэмжээнд авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд:

- Хууль тогтоомжийн хүрээнд хяналт зохицуулалтын бодлогыг тусгах;
- Амьгүй донорын хөтөлбөрийг эрүүл мэндийн тогтолцоонд суулгах;
- Амьд донорын аюулгүй байдлыг хангах ёс зүйг мөрдөх;

Донор ба эд эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааг дэлхий дахины ёс зүйн хэм хэмжээнд нийцүүлэн хэрэгжүүлэх, ялангуяа “ДЭМБ-ын Хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар баримтлах зарчим”-ыг мөрдөх нь зүйтэй.²³⁵

ДЭМБ-ын Хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар баримтлах зарчим²³⁶

1. Нас барсан хүний биеэс эс, эд, эрхтэн авч дараах тохиолдолд шилжүүлэн суулгаж болно.

(а) хуульд заасны дагуу зөвшөөрөл авсан

(б) нас барсан хүн үүнийг эсэргүүцсэн гэж үзэх үндэслэлгүй

2. Донор нас барсан болохыг тогтоож буй эмч донорын биеэс эс, эд, эрхтэн авах үйл ажиллагаанд оролцож болохгүй. Мөн уг эс, эд, эрхтнийг хүлээн авахаар төлөвлөж буй өвчтөнийг асран хамгаалах үйл ажиллагаанд оролцох ёсгүй.

3. Амьгүй донороос авсан эс, эд, эрхтнийг эмчилгээний зорилгоор ашиглахдаа хамгийн дээд түвшинд хүртэл хөгжүүлэх ёстой. Харин амьд донорын хандивыг дотоодын журамд заасны дагуу зохицуулна. Ерөнхийдөө амьд донор нь хүлээн авагчтай удам зүй, хууль эрх зүй, сэтгэл зүйн хувьд холбоотой байх ёстой.

Амьд донор сайтар мэдээлэл авсны үндсэн дээр эдийн тохироо бүрдсэн байх шалгуурыг хангасан тохиолдолд сайн дурын зөвшөөрлийг өгөх ба тэдний аюулгүй байдлыг мэргэжлийн үүднээс хангах ёстой. Донорт учирч болзошгүй эрсдэл, үр дагаврыг бүрэн, ойлгомжтой байдлаар мэдээлэх ёстой. Донор нь аливаа хууль бус нөлөө, албадлагаас ангид хууль эрх зүйн хувьд бүрэн чадамжтай байх ба авсан мэдээллээ үнэлж, цэгнэсний үндсэн дээр өөрийн хүслээр шийдвэрээ гаргах ёстой.

4. Тухайн улсын хуулийн дагуу зөвшөөрөгдсөнөөс бусад тохиолдолд шилжүүлэн суулгах зорилгоор насанд хүрээгүй хүний биеэс эс, эд, эрхтэн авах ёсгүй. Энэ талаар насанд хүрээгүй хүүхдийг хамгаалах тодорхой арга хэмжээ авах ёстой бөгөөд хэрэв хандивлах тохиолдолд хүүхдийн зөвшөөрлийг удаа дараа авах ёстой. Насанд хүрээгүй хүнд хамааралтай эдгээр зүйл нь эрх зүйн чадамжгүй хүнд ч бас хамаарна.

²³⁴National self-sufficiency

²³⁵Delmonico, F. L., Domínguez-Gil, B., Matesanz, R., & Noel, L. (2011). A call for government accountability to achieve national self-sufficiency in organ donation and transplantation. *The Lancet*, 378(9800), 1414-1418.

²³⁶World Health Organization. (2010). WHO guiding principles on human cell, tissue and organ transplantation. *Transplant Journal of Australasia*, 19(2), 26-30.

5. Эс, эд, эд эрхтнийг аливаа мөнгөн төлбөр, бусад шагналгүйгээр хандивлах ёстой. Шилжүүлэн суулгах зорилгоор эс, эд, эрхтэнг худалдаж авах, худалдаж авахыг санал болгох, эсвэл амьгүй донорын хамаатан садан эс, эд, эрхтнийг нь зарахыг хориглох хэрэгтэй. Энэ заалт нь донорын гаргасан зардлыг нөхөх, шилжүүлэн суулгасны дараах нөхөн сэргээх, боловсруулах, хадгалах, нийлүүлэх зардлыг төлөхөд хамаарахгүй.

6. Хүний эс, эд, эрхтний сайн санааны хандивыг сурталчлах, олон нийтийн уриалга хийх, сурталчлах ажлыг дотоодын журмын дагуу хийж болно.

Аливаа нас барсан хүн өөрөө болон хамаатан садан нь эс, эд, эрхтнийг төлбөртэйгээр санал болгох, эсвэл худалдан авах зорилгоор хэрэгцээ ба бэлэн байдлыг сурталчлахыг хориглох хэрэгтэй. Ийм худалдаа наймааг зуучлахыг хориглох хэрэгтэй.

7. Хэрэв холбогдох эс, эд, эрхтнийг хандивлагч донор эсвэл амьгүй донорын хамаатан садан албан шахалтанд орсон, төлбөр төлөх хэлбэр болгосон, ашиглагдсаны улмаас өгч байгаа бол эмч, эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүд шилжүүлэн суулгах мэс заслыг хийх ёсгүй бөгөөд эрүүл мэндийн даатгагч болон бусад төлбөр төлөгч талууд энэ үйлдэлд оролцох ёсгүй.

8. Эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах процедурт оролцдог бүх эрүүл мэндийн байгууллагууд, мэргэжилтнүүд үзүүлсэн үйлчилгээний төлбөрөөс хэтэрсэн төлбөрийг авахыг хориглох ёстой.

9. Эрхтэн, эс, эд эсийг хуваарилахдаа санхүүгийн болон бусад зүйлээр бус эмнэлзүйн шалгуур, ёс зүйн хэм хэмжээг баримтлах хэрэгтэй. Зохих хороодын тодорхойлсон эс, эд, эрхтэн хуваарилалтын дүрэм нь тэгш, үндэслэл бүхий, ил тод байх ёстой.

10. Өндөр чанартай, аюулгүй, үр дүнтэй процедур нь донор болон хүлээн авагчийн аль алинд зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Тиймээс эс, эд, эрхтэн хандивласан, шилжүүлэн суулгасны дараах урт хугацааны үр дүнг амьд донор болон хүлээн авагчийг хянаж, үнэлснээр, ашигтай тал болон хор хөнөөлийг нь баримтжуулна.

Шилжүүлэн суулгаж буй хүний эс, эд, эрхтнүүд нь онцгой шинж чанартай эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн тул аюулгүй байдал, үр нөлөө, чанарын түвшинг тогтмол шалгаж, сайжруулж байх ёстой. Энэ нь дотооддоо болон гадаадад хэрэглэгдэх хүнээс гаралтай бүтээгдэхүүний сөрөг үр дагавар, гаж нөлөөг мэдээлэх, хянах, сэрэмжлэх зэрэг чанарын тогтолцоог хэрэгжүүлэхийг шаарддаг.

11. Хандив, шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, гүйцэтгэл, түүнчлэн эмнэлзүйн үр дүн нь ил тод, хяналт шинжилгээ хийхэд нээлттэй байх ёстой бөгөөд донор ба хүлээн авагчийн хувийн нууцлыг чанд хамгаалж байх ёстой.

Европын Зөвлөлөөс гаргасан Амьд ба амьгүй донорын бие ба эрхтэнтэй холбоотой санхүүгийн ашиг сонирхлыг хориглох зарчмыг хэрэгжүүлэх гарын авлага²³⁷

²³⁷Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors <https://rm.coe.int/guide-financial-gain/16807bfc9a>

Энэхүү баримт бичиг нь Биологи, анагаах ухааны хэрэглээнд хүний эрх ба нэр хүндийг хамгаалах: Хүний эрх ба био анагаахын тухай конвенцид (ETS № 164; Овьедогийн конвенц) заасны дагуу амьд ба амьгүй донорын бие ба биеийн хэсэгтэй холбоотойгоор санхүүгийн ашиг олохыг хориглох зарчмыг хэрэгжүүлэх зөвлөмжийг өгдөг.

Донортой холбоотой санхүүгийн ашиг олохыг хориглох зарчим нь дараах зүйлийг баталгаажуулах зорилготой юм.

- амьд донор ба хүлээн авагчийн нэр хүнд, хүний эрхийг хүндэтгэх;
- амьгүй донорын бие махбодийн салшгүй байдлыг хангах;
- сайн санааны хандивыг сурталчлах;

хандивлагдсан биеийн хэсгүүдийн аюулгүй, чанартай байдлыг баталгаажуулсанаар хүмүүсийн итгэж болох хандивын тогтолцоог хадгалахад хувь нэмэр оруулна. Хүний бие ба түүний хэсэгтэй холбоотой санхүүгийн ашиг сонирхолд амьд ба амьгүй донорын гэр бүл эсвэл өөр гуравдагч этгээдэд шууд ба шууд бус хэлбэрээр төлөх төлбөр, урамшууллыг оруулж ойлгоно. Учир нь нийгмийн хамгийн эмзэг давхаргын хүмүүсийг мөлжлөгт өртөх эрсдэлийг дагуулдаг.

Санхүүгийн ашиг олохыг хориглох нь дараах зүйлд саад болох ёсгүй.

- амьд донорын орлогоо алдсаны нөхөн олговор, эрхтэн, эд, эсийг авах, эсвэл холбогдох эмнэлгийн үзлэгээс үүссэн бусад үндэслэл бүхий зардал;
- эрхтэн, эд, эсийг авсны үр дүнд гэмтэл гарсан тохиолдолд олгох нөхөн төлбөр.

Тиймээс донор нь санхүүгийн хувьд төвийг сахисан байх ёстой.

Санхүүгийн ашиг олохыг хориглох нь хандивтай холбогдон гарсан эмнэлгийн болон холбогдох техникийн үйлчилгээний төлбөрийг төлөхөд саад болохгүй.

Энэхүү зарчим нь хандивын зорилгоос үл хамааран хүний бие махбодь эсвэл түүний хэсгийг хандивлахад хамаарна.

Дэлхий дахинд элэгний амьд донорт олгох санхүүгийн дэмжлэг

ДЭМБ-ын эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажиглалтын төвд бүртгэгдсэн санд жилд 10 буюу түүнээс их тоогоор амьд донороос элэг шилжүүлэн суулгалт хийдэг нийт 37 орныг хамруулан судлахад 26 оронд амьд донорын санхүүгийн ачааллыг хөнгөвчлөх тодорхой хэмжээний туслалцаа үзүүлдэг байна. Үүнд эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах, ажилгүй байсан үеийн цалин хөлсний нөхөн олговор, хөдөлмөр эрхлэлтийг хамгаалах, элэг хандивласны дараах эрүүл мэндийн хүндрэлийн эмчилгээ үйлчилгээ, хүүхэд асрах үйлчилгээ, байр, хоол, аяллын зардлын нөхөх олговрууд багтаж байна. Үүнээс 14 улсад ажилгүйдлийн цалин хөлс эсвэл цалинтай чөлөө олгодог байна. Тухайлбал, Белгид цалингийн 60%-тай тэнцэх тэтгэмжийг тодорхой хугацаанд олгодог. Зарим оронд музей, үзвэрийн газруудад үнэ төлбөргүй нэвтрэх, автомашины зогсоол, агаарын тээврээр зорчиход хөнгөлөлт үзүүлэх, байрны зээл болон эмнэлгийн төлбөрөөс чөлөөлөх зэрэг урамшууллын өвөрмөц хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг байна.²³⁸

²³⁸Emamaullee, J., Tenorio, L., Khan, S., Butler, C., Kim, S., Tucker-Seeley, R., ... & Genyk, Y. (2020). Living donor financial assistance programs in liver transplantation: The global perspective. *Clinical Transplantation*, 34(11), e14073.

Азийн улс орнуудад энэ талын нөхөн төлбөр олгох механизм байхгүй, эсвэл муу хөгжсөн байна. Элэг шилжүүлэн суулгалт өндөртэй Египет улсад өнөөг хүртэл эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой хуулийн зохицуулалт байхгүй боловч донор олох үнэлгээний судалгааг элэг хүлээн авагч өөрөө төлдөг байна. Сингапур улсад мөн нөхөн төлбөр олгох албан ёсны хөтөлбөр байдаггүй бөгөөд донор хүлээн авагчаас тодорхой санхүүгийн дэмжлэг авч болдог байна. Харин Пакистан, Энэтхэг, Өмнөд Солонгост донорт гаргах зардлыг дэмждэггүй эсвэл энэ талын тогтолцоо хөгжөөгүй байна. Энэтхэг, Иран, Израиль болон АНУ-д элэгний хандивын дараах хяналтын хугацааг 12 сараас 5 жил гэж зааж өгсөн байна.

Элэг хандивласны улмаас гарсан эмнэлгийн бус зардлыг 14 оронд тодорхой хэмжээнд нөхөн төлбөр олгодог. Герман, Турк, Хятад, Чили, Сингапурт нөхөн төлбөр олгох албан ёсны хөтөлбөр байдаггүй ч донор нөхөн төлбөрөө шилжүүлэн суулгах төвүүд, донор эсвэл хүлээн авагчийн эрүүл мэндийн даатгал, эсвэл хүлээн авагчаас шууд гаргуулж авдаг. Герман ба Туркэд нийтийн эрүүл мэндийн даатгалаар санхүүжилт олгодог. Сингапур ба Хятад улс хувийн эрүүл мэндийн сангаас нөхөн төлбөрийг төлдөг бөгөөд Чилид нийтийн ба хувийн сангийн аль алиныг нь ашигладаг.

Хойд Америкт нөхөн төлбөр олгох хөтөлбөрүүд сайн хөгжсөн байдаг ба Канадад муж бүрт өөрөөр зохицуулдаг бол АНУ-д Амьд донорыг дэмжих үндэсний төвөөс орлогод суурилан 6000 хүртэлх долларыг хоол хүнс, байр, унааны урьдчилгаа төлбөрт олгодог. Үүнтэй адил Азид Израиль ба Саудын Арабт засгийн газраас нь нөхөн төлбөрийн санхүүжилтийн багцыг гаргадаг.

Олон улсад амьд донорын насны байдал

Амьд донор болох хүсэлтэй өсвөр насныхан болон залуу хүмүүст тийм зөвшөөрөл олгох нь олон талын бэрхшээл дагуулдаг. ДЭМБ-аас өсвөр насыг 10-19 насны хүүхэд гэж тодорхойлдог ба хүний шийдвэр гаргах чадвартай холбоотой тархины хэсгүүдийн хөгжил 20 насны дунд үе хүртэл хөгжсөөр байдаг. Тиймээс зарим залуу хүний хувьд донор болсны улмаас өөрт үүсэх мэс заслын нөлөө, эрсдэлийг үнэлэх чадвар суухаасаа өмнө хууль эрх зүйн боломжтой болчих магадлалтай юм. Түүнээс гадна ихэнх залуу донор санхүүгийн болон сэтгэлзүйн хувьд эцэг, эх эсвэл хэн нэгнээс хамааралтай байдаг тул өргөж буй хандив нь сайн дурын шинжтэй эсэхийг тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг.²³⁹

Амьд донорын насны байдлын хувьд улс бүр өөр өөр зохицуулалттай байна. Канадын муж бүр өөрийн гэсэн хуультай тул 16-19 настай хүүхэд хууль ёсоор донор болохыг зөвшөөрдөг.

Канадын мужуудын нэр	Донор болоход зөвшөөрөгдөх нас
Онтарио, Принц Эдвардын арал	16 нас
Алберта, Манитоба, Саскачеван, Квебек	18 нас
Бритиш Колумб, Нью Брансвик, Ньюфондлад ба Лабрадор, Нортвест Территори, Нова Скотиа, Нунавут, Юкон	19 нас

²³⁹Campbell, M., Wright, L., Greenberg, R. A., & Grant, D. (2013). How young is too young to be a living donor?. American Journal of Transplantation, 13(7), 1643-1649.

Харин амьгүй донорын хувьд хууль ёсны төлөөлөгч нь дээрх насанд хүрээгүй байсан ч зөвшөөрөл олгож болно. Канадын зарим мужуудад онцгой заалтууд үйлчилдэг. Жишээлбэл, Альберта мужид 18-аас доош насны хүүхдүүд донор болоход эцэг, эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрлөөс гадна бие даасан үнэлгээний хороо донор болох гэж буй хүүхэд ямар нэг хүч, ятгалганд автаагүй бөгөөд эрсдэл багатай гэж үнэлсэн тохиолдолд зөвшөөрнө. Манитоба мужид 16-18 насны хүүхдийг өөрөө донор болох зөвшөөрөл өгөх чадвартай гэсэн сэтгэцийн эмчийн дүгнэлтээс гадна хууль ёсны асран хамгаалагчийн зөвшөөрөл ба хүлээн авагч нь зөвхөн цөм гэр бүлийн гишүүн байвал зөвшөөрдөг. Альберта, Манитоба мужийн аль алинд 16-аас доош насны хүүхдүүдэд зөвхөн нөхөн төлжих чадвартай эдээ хандивлахыг зөвшөөрдөг.

Англи, Уэльс, Умард Ирландад амьд донорын насны доод хязгаар байдаггүй. Шотландад зөвхөн 16-аас дээш насны хүн амьд донор болохыг хууль ёсоор зөвшөөрдөг. Европын олон оронд насанд хүрээгүй хүнийг донор болохыг хуулиар хориглодог ба зарим газарт зөвшөөрсөн ч өсвөр насны хүүхэд донор болох нь ховор байдаг. 2006 онд хэвлэгдсэн судалгаагаар Франц ба Герман улсад насанд хүрээгүй хүн амьд донор болсон тохиолдол бүртгэгдээгүй байна. Мөн Их Британид 1986-2005 оны хооронд насанд хүрээгүй хүн амьд донор болсон тохиолдол гурван удаа л бүртгэгдсэн байна.

Амьд донор болохыг зөвшөөрсөн нас АНУ-н ихэнх мужид 18 нас байдаг ба зарим тохиолдолд онцгой заалт үйлчилдэг. Калифорни мужид 15 настай донорууд эцэг эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрлөөр хандив өгч болно. 1987-2000 оны хооронд АНУ-д 18-аас доош насны 60 хүн бөөрөө хандивласан байна. Хамгийн залуу донор нь 10 настай хүүхэд байсан бөгөөд ихэр эгчдээ бөөрөө шилжүүлэн суулгах зөвшөөрөл өгсөн байна.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ДОНОРЫН НАС БА ДЭМЖЛЭГТЭЙ ХОЛБООТОЙ БУСАД ОРНУУДЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

АНУ-д 1984 онд Үндэсний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль (The national Organ Transplant act) батлагдсанаар эрхтэн худалдан авах, шилжүүлэн суулгах сүлжээг бий болгох, эрхтэн шилжүүлэн суулгах байгууллага байгуулах, санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэх зэрэг эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан. Өнөөгийн байдлаар эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой харилцааг Үндэсний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль, Эрхтэн хандивлах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааг сайжруулах тухай хууль (The Organ Donation and Recovery Improvement Act), Амьдралын бэлэг конгрессийн медалын хууль (the Gift of Life Congressional Medal Act), Амьдралын бэлэг татварын хөнгөлөлтийн хууль (The Gift of Life Tax Credit Act), Эрхтний донорыг сайжруулах тухай хууль (The Organ Donation Improvement Act), Амьд эрхтний донорын ажлын байрны аюулгүй байдлын тухай хууль (The Living Organ Donor Job Security Act), Эрхтний хандивыг сэргээх, сайжруулах тухай хууль (The Organ Donation Recovery and Improvement Act) зэрэг хууль тогтоомжоор зохицуулж байна.

Амьд донорын насны байдал:

Амьд донорын насны доод болон дээд хязгаарыг 18-60 нас гэж тогтоосон бөгөөд сайн дурын үндсэн дээр донор болж болно.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Амьд донорын нөхөн олговрын хөтөлбөрийг “Амьд донорыг дэмжих үндэсний төв” хэрэгжүүлдэг бөгөөд дараах төрлийн дэмжлэгийг үзүүлдэг²⁴⁰. Тухайлбал, унаа, байр, хоол болон холбогдох бусад зардал, алдагдсан цалин хөлс, донорын хүүхэд болон ахмад настныг асрах зардал, мэс заслын төлбөр болон дараагийн үзлэгийн төлбөрүүдийг төвөөр дамжуулан олгодог.

Мөн бусад хууль тогтоомжид зааснаар дараах дэмжлэгийг үзүүлдэг.

- Хуульд заасны дагуу донор эсвэл түүний гэр бүлд дурсгалын медаль өгөх
- Татварын хөнгөлөлтийн хуулийн дагуу 17 муж²⁴¹ улсад эрхтний болон чөмөгний донорт татварын дэмжлэг (Луизанна муж орлогын албан татвараас 10.000 долларын татварын хөнгөлөлт) үзүүлж байна.

²⁴⁰<https://www.organdonor.gov/about/process/living-donation.html>

²⁴¹Arkansas, Georgia, Idaho, Iowa, Louisiana, Maryland, Massachusetts, Minnesota, Mississippi, New Mexico, New York, North Dakota, Ohio, Oklahoma, South Carolina, Utah, Virginia, and Wisconsin <https://www.americantransplantfoundation.org/2012/11/15/tax-incentives-and-organ-donation/>

СИНГАПУР УЛС

Сингапур Улсад 1970 онд анх удаа амьгүй донороос бөөр авч шилжүүлэн суулгах мэс заслыг хийсэн бол 1990 онд анх удаа зүрх болон элэг шилжүүлэн суулгах мэс засал хийгдсэн байна. Орчин үед тус улсад бөөр, элэг, зүрх, уушги, арьс, яс болон нүдний эвэрлэгийг шилжүүлэн суулгах мэс заслууд амжилттай хийгдэж байна. Одоо Сингапурт эрхтэн шилжүүлэн суулгах харилцааг “Хүний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (Human organ transplant Act)²⁴² болон Эрүүл мэндийн эмчилгээ, боловсрол, судалгааны тухай хууль (Medical Therapy, Education and Research Act)²⁴³ -р тус тус зохицуулж байна.

Амьд донорын насны байдал:

Хүний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт амьд донороос эд, эс, эрхтэн авахтай холбоотой харилцаа болон зөвшөөрөл олгох бие даасан комиссын бүрэн эрхийг тогтоож өгсөн байна. Амьд донороос эд, эс, эрхтэн авахыг гагцхүү эдийн тохироо бүрдсэн амьгүй донорын эд, эс, эрхтэн байхгүй тохиолдолд зөвшөөрнө. Ингэхдээ 21 насанд хүрсэн, эрх зүйн чадамж бүхий этгээд нь донор болох хүсэлтээ бичгээр сайн дурын үндсэн дээр гаргаж, түүнийг бие даасан Зөвшөөрөл олгох комиссоос зөвшөөрсөн тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг авахыг зөвшөөрнө.

Амьд донорт эрхтэн хандивлах явцад үүссэн зардлыг олгох, эрүүл мэндийг даатгалыг нөхөн төлж болно.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Хүний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуульд зааснаар 21 нас хүрмэгц иргэн бүрд донор болохоос татгалзах тухай анкет бүхий танилцуулгыг хүргүүлдэг ба донор болохоос татгалзах бол холбогдох баримт бичгийг бөглөж буцаан хүргүүлэх үүрэгтэй. Ийнхүү татгалзсан байдлаа хүргүүлээгүй тохиолдолд тухайн хүнийг нас барсаныхаа дараа донор болохыг зөвшөөрсөнд тооцдог. Үүнийг Opt out тогтолцоо гэдэг.

Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт нас барсны дараа эд, эрхтнийг авахтай холбоотой харилцааг амьгүй донор болохыг тархины үхлийн эмнэлзүйн нарийн шалгуурыг баримтлан хоёр өөр эмч болон хяналтын ажилтны зөвшөөрлийг авах ба хяналтын ажилтныг тусгайлан хуулиар томилно гэж заасан байна. Хяналтын ажилтан нь эмнэлэгт нас барсан этгээдээс эд, эрхтэн авах зөвшөөрлийг гаргах ба дараах этгээдээс эд, эрхтнийг авахыг хориглоно. Үүнд:

- Амьд байхдаа, 21 нас хүрэх үедээ донор болохоос татгалзсан этгээд;
- Сингапурын иргэн бус, эсхүл байнгын оршин суугч бус этгээд;
- Асран хамгаалагч нь зөвшөөрөл олгоогүй бөгөөд 21 нас хүрээгүй этгээд;
- Асран хамгаалагч, эсхүл эцэг эх нь зөвшөөрөл өгснөөс бусад тохиолдолд сэтгэцийн өвчтэй этгээд.

Сингапур Улсын иргэд, байнгын оршин суугчдын 74.2 хувийг хятад үндэстэн эзэлдэг бөгөөд Хятадын уламжлалт соёл, Күнзийн сургаалтай холбоотойгоор гэр бүлийн гишүүд ойр дотнын хүнээ нас барсны дараа эд, эрхтнийг нь хандивлах зөвшөөрөл гаргах нь ховор байдаг. Иймд тус улсын Хүний эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулиар эд, эрхтэн хандивлах нь бусдын амь насыг аврах буяны

²⁴²<https://sso.agc.gov.sg/Act/HOTA1987>

²⁴³<https://sso.agc.gov.sg/Act/MTERA1972>

үйлс гэж тодорхойлсон тул амьгүй донорын гэр бүлийн гишүүдэд нөхөн олговор олгох, мөн ар гэрийнхэн нь ямар нэгэн хариу төлбөр шаардахыг хуулиар хоригложээ.

ЛИТВА УЛС

Литва Улсад донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой харилцааг 1999 онд батлагдсан “Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнээ шилжүүлэн суулгах тухай” хууль (Law On Donation And Transplantation Of Human Tissues, Cells And Organs)-иар зохицуулж байна.

Эрүүл мэндийн сайдын баталсан журмын дагуу өөрийн эд, эс, эрхтнээ шилжүүлэн суулгахаар хандивлахыг зөвшөөрч, хүсэлт гаргасан эрх зүйн чадамжтай этгээд донор болж болно. Мөн эрх зүйн чадамж бүхий этгээд бүр дээрх журамд заасны дагуу нас барсныхаа дараа донор болох буюу амьгүй донор болохоос татгалзах эрхтэй. Амьгүй донороос эд, эс, эрхтэн авахдаа нас барагч амьд байхдаа донор болохоос татгалзаагүй бол гэр бүлийн гишүүний зөвшөөрлийг авна.

Гэр бүлийн гишүүний зөвшөөрлийг авах эрэмбийг дараах байдлаар тогтоосон байна.²⁴⁴

- Эхнэр, нөхөр
- Насанд хүрсэн хүүхэд (үрчилж авсан хүүхэд)
- Эцэг, эх (үрчлэгч эцэг, эх)
- Ах, эгч, дүү

Дээр дурдсан гишүүдийн аль нэг нь татгалзсан тохиолдолд нас барагчийн эд, эс, эрхтнийг авахыг хориглоно.

Эрүүл мэндийн яамны харьяа Үндэсний шилжүүлэн суулгах хороо (The National Transplant Bureau) нь энэ хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу нь хүний эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаарх төрөөс баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлж, тус бодлогын хэрэгжилт, боловсруулалтад хяналт тавина.

Амьд донорын насны байдал:

Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнээ шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд зааснаар зөвхөн эмчилгээнд зориулж нөхөн сэргэх чадваргүй эд, эс, эрхтнийг донорын зөвшөөрснөөр шилжүүлэн суулгаж болно.

Насанд хүрээгүй амьд донороос нөхөн төлжиж буй эд, эсийг шилжүүлэн суулгаж болно. Насанд хүрээгүй хүн дараах тохиолдолд донор болох боломжтой.

- 18 нас хүрэхээс өмнө түүний эцэг, эх эсвэл асран хамгаалагч нөхөн төлжиж буй эд, эсийг хандивлах, шилжүүлэн суулгах зөвшөөрөлд гарын үсэг зурна;
- 14-өөс дээш насны насанд хүрээгүй хүн өөрийн нөхөн төлжиж буй эд, эсийг шилжүүлэн суулгах зөвшөөрөлд гарын үсэг зурсан;
- хандивлагчийн ойрын хамаатан садныг эмчлэх зорилгоор эд, эсийг шилжүүлэн суулгана.

²⁴⁴“Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн суулгах хуулийн 13 дугаар зүйлд нас барсан эсвэл амьд хүний эд, эс, эрхтэн нь арилжааны зорилготой байж болохгүй. Санхүүгийн ашиг олох эсвэл үр дүн санал болгох зорилгоор эд, эс, эрхтний хэрэгцээ, бэлэн байдлын талаар сурталчлахыг хориглоно гэж заасан.

ХОРВАТ УЛС

Хорват улс нь эрхтэн шилжүүлэн суулгаж байгаа туршлагаараа дэлхийд дээгүүрт ордог бөгөөд амьгүй донороос эрхтэн шилжүүлэн суулгадаг. Амьд донороос зөвхөн эмчилгээний журмаар эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгахыг зөвшөөрдөг. Тус улсад эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой харилцааг Эрүүл мэндийн тухай хууль (Organ Transplant Law)²⁴⁵, Өвчтөний эрхийн тухай хууль, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулиар зохицуулдаг бөгөөд тус улсын иргэд эрхтний донорын карт ашигладаг.

Амьд донорын насны байдал:

Хорват улсын иргэн амьддаа эрхтэн хандивлахыг эсэргүүцсэн тухайгаа илэрхийлээгүй бол эрхтний донор гэж тооцогддог. Нас барсны дараа эрхтэн шилжүүлэн суулгахад ар гэрийнхэнээс нь зөвшөөрөл шаарддаггүй боловч гэр бүлийнхний саналыг хүндэтгэн үздэг.

Амьд донороос эрхтэн шилжүүлэн суулгах тохиолдолд донор бичгээр зөвшөөрөл өгсөн байх бөгөөд насанд хүрээгүй болон эрх зүйн чадамжгүй хүн бол түүний хууль ёсны төлөөлөгч буюу асран хамгаалагчаас зөвшөөрөл авах бөгөөд эрхтэн шилжүүлэн суулгах шийдвэрийг эмнэлгийн байгууллагын ёс зүйн хороо (ethics committee of the health institution) шийдвэрлэнэ.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Хорватын иргэд эсвэл байнгын оршин суугч нь эрхтнээ үнэгүй хандивлана. Харин гадаадын иргэд эрхтнээ эхнэр, нөхөр, хамтрагч эсвэл гэр бүлийн шууд хамааралтай гишүүнд бичгээр гаргасан зөвшөөрлийн үндсэн дээр хандивлах боломжтой байдаг.

Амьд донороос эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгасан бол донорт эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээ үнэ төлбөргүй авдаг. Энэ даатгалын үйлчилгээ нь ердийн болон нэмэлт үйлчилгээг үзүүлдэг.²⁴⁶

БҮГД НАЙРАМДАХ МОЛДОВА УЛС

Бүгд Найрамдах Молдова Улсад анх 1960-аад оны үед донороос ясны чөмөг шилжүүлэн суулгах ажилбар хийгдсэнээр эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажиллагааны эх суурь тавигдсан гэж үздэг. 1982-1999 оны хооронд бөөр шилжүүлэн суулгах ажиллагаа хийгдэж байсан ч эрх зүйн орчин хангалтгүй байсны улмаас донор болон шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагаа түр зогсжээ. 2008 онд “Хүний эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (On The Transplant of Human Organs, Tissues and Cells)²⁴⁷ батлагдсанаар эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн

²⁴⁵<http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/prevodenje/zakoni/26-Zakon-o-zdravstvenoj-za%C5%A1titi-NN-150-08,-71-10,-139-10...70-16-pro%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni-tekst-ENG.pdf>

²⁴⁶<https://www.expatincroatia.com/dopunsko-health-insurance-supplement/>

²⁴⁷https://www.researchgate.net/publication/272944739_Evaluation_Of_The_Transplant_System_in_the_Republic_of_Moldova

суулгах үйл ажиллагаа сэргэж, 2011 оноос амьд донороос бөөр, 2013 онд амьд донороос элэг, харин 2014 оноос амьгүй донороос эд, эрхтэн авах мэс заслууд тус тус хийгдэж байна.²⁴⁸

Амьд донорын насны байдал:

Хүний эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт амьд донороос эд, эс, эрхтэн авахыг гагцхүү эдийн тохироо бүрдсэн бөгөөд амьгүй донорын эд, эс, эрхтэн байхгүй тохиолдолд зөвшөөрнө. 18 насанд хүрсэн, эрх зүйн чадамжтай хүн донор болох хүсэлтээ сайн дурын үндсэн дээр бичгээр гаргаж, түүнийг нь бие даасан Зөвшөөрөл олгох комиссоос зөвшөөрсөн тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг авахыг зөвшөөрнө гэж заажээ.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Хүний эд, эс, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 4 дүгээр бүлэгт нас барагчийн цогцсоос эд, эс, эрхтэн авахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан байна. Гагцхүү Эрүүл мэндийн яамнаас баталсан журмын дагуу нас барсныг тогтоосны үндсэн дээр цогцсоос эд, эс, эрхтнийг авч болох юм. Ингэхдээ тархины үхлээс гадна зүрх судасны үйл ажиллагаа болон амьсгал бүрэн зогссоныг тогтоосон байх учиртай. Нас барсныг тогтоож буй эмч нар нь эд, эс, эрхтэн авах, шилжүүлэн суулгах ажиллагаанд оролцох эмч, эсхүл хүлээн авагч өвчтөнийг эмчилж буй эмч байж болохгүй.

Амьгүй донорын хувьд гагцхүү амьддаа зөвшөөрөл өгсөн бол донор болох бөгөөд хэрэв амьддаа донор болохоос татгалзсан шийдвэрээ бичгээр гаргасан, эсхүл хуульд заасан журмын дагуу мэдэгдсэн тохиолдолд түүний эд, эс, эрхтнийг авахыг хориглоно.

Донор болох эсэхтэй холбоотой шийдвэр байхгүй тохиолдолд нас барагчийн эцэг, эх, ах, эгч, дүү, хүүхэд, эхнэр, нөхөр, эсхүл хууль ёсны төлөөлөгч нь эд, эс, эрхтнийг хандивлахыг татгалзсан шийдвэрээ бичгээр гаргаагүй тохиолдолд зөвшөөрнө. Мөн дээрх этгээдүүд байхгүй, эсхүл дээрх этгээдүүдийн мэдээлэл олдоогүй тохиолдолд тухайн этгээдийн эд, эс, эрхтнийг авахыг зөвшөөрнө. Тус улсын хувьд нөхөн олговор олгох талаар хуулийн зохицуулалт одоогоор байхгүй байна.

СОЛОНГОС УЛС

Солонгос улс 2000 онд Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль батлагдсанаар эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйлчилгээний эрх зүйн орчин бүрдсэн. Одоогийн байдлаар эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой харилцаанд дараах хууль тогтоомж үйлчилж байна. Тухайлбал, Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль, Эмчилгээний тухай хууль, Хүний эд эсийн аюулгүй байдал, менежментийн тухай хууль, Дархлал олдмол хомсдолоос урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам, Улсын эрхтэн, эд эс, цусны менежментийн газраас эрхтний донорыг дэмжих журам зэрэг хууль тогтоомжоор зохицуулж байна.

²⁴⁸Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Солонгосын эрхтэн донорын агентлаг нь 2009 онд байгуулагдсан бөгөөд эрхтэн, эд, эсийн донортой холбоотой харилцааг хариуцан зохион байгуулдаг. 2007 оноос сайн дурын эрхтний донорын жолооны үнэмлэх дээр тэмдэглэгээ хийдэг болсон.

2019 оны байдлаар эрхтэн шилжүүлэн суулгах мэс засал 2500-г хийснээр гэр бүлийн зөвшөөрлөөр 1600, тархины үхлийн улмаас 450 хүн донор болсон байна.

Тус улсад донор болох хүсэлтэй хүн эрхтэн хандивлах карт авдаг бөгөөд 2019 оны байдлаар донор болох хүсэлт гаргасан 128,811 хүн бүртгэлтэй байна.

Амьд донорын насны байдал:

Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд зааснаар хүний эд, эрхтэн хандивлах зорилго нь сайн дурын байна гэж заасан. Мөн хуулийн 11 дүгээр зүйлд амьд донороос эд, эс, эрхтэн авахдаа дараах этгээдээс авахыг хориглосон. Үүнд:

- 16 насанд хүрээгүй хүн;
- жирэмсэн болон төрсөнөөс хойш 3 сар өнгөрөөгүй хүн;
- сэтгэцийн өвчтэй, оюуны бэрхшээлтэй хүмүүс;
- мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөт бодист донтсон хүмүүс.

Амьд донороос эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тохиолдолд тухайн хүнээс заавал зөвшөөрөл авах бөгөөд 16-аас дээш насны насанд хүрээгүй донор, 16-аас доош насны хүүхдийн цус болон ясны чөмөгний донор болох тохиолдолд хүүхдийн болон түүний эцэг эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрлийг авна.

Донорын насны байдал²⁴⁹

	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	Нийт	Дундаж нас
2019	10	17	44	58	108	107	79	22	5	450	47.0
2018	6	14	31	60	88	140	80	27	3	449	49.0
2017	15	18	41	56	116	146	88	31	4	515	48.2
2016	23	18	46	61	137	173	89	24	2	573	46.9
2015	16	22	43	65	125	134	75	20	1	501	46.0

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд эрхтний донор болсон хүмүүст үзүүлэх дэмжлэгийг дараах байдлаар зохицуулсан байна.

1. Оршуулгын зардал болон эмчилгээний зардал
2. Ажилтан нь эрхтний донорийн үзлэг хийлгэх, донор болох зэргээр эмнэлэгт хэвтэх хугацаанд цалинтай чөлөө олгох
3. Донорын гэр бүлийхэнд зориулсан дурсгалын болон хүндэтгэлийн арга хэмжээ зохион байгуулах
4. Холбогдох бусад байгууллагатай харилцахад дэмжлэг үзүүлэх, сэтгэл зүйн болон хууль зүйн үнэгүй зөвлөгөө өгөх гэх мэт.

²⁴⁹KODA annual report 2019 <https://www.koda1458.kr/newM/newPr/annual.do>

Оршуулгын болон эмчилгээний зардлын хэмжээ

	Зардлын төрөл	Хэмжээ
Тархины үхжилттэй донор	Оршуулгын зардал	3.6 сая вон
	Эмчилгээний зардал	1.8 сая вон
	Оршуулгын үйлчилгээний дээд хязгаар	5.4 сая вон
	Нийтийн байгууллагад хандивлах	5.4 сая вон
Эд, эсийн донор	Оршуулгын зардал	3.6 сая вон
	Эмчилгээний зардал	1.8 сая вон
	Оршуулгын үйлчилгээний дээд хязгаар	5.4 сая вон
	Нийтийн байгууллагад хандивлах	5.4 сая вон
Амьд донор /эмчилгээний зардлыг батлагдсан дээд хязгаарт багтаан олгоно/	Элэгний донор	700.000 вон
	Бөөр, нойр булчирхай, нарийн гэдэс гэх мэт	600.000 вон
Донор болж чадаагүй бол	Оршуулгын зардал	3.6 сая вон

Донорын гэр бүлийг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд дараах үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг. Үүнд:

Гэр бүлийг дэмжих хөтөлбөр нь донор болох үеийн болон донор болсны дараах гэсэн 2 төрөлд ангилах бөгөөд дараах хөтөлбөр, үйл ажиллагааг Солонгосын эрхтэн донорын агентлаг зохион байгуулдаг.

- Мэргэжлийн нийгмийн ажилтнуудаас бүрдсэн “Гэр бүлийн менежментийн баг” нь хандивлагчийн ар гэрийхэнд сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх;
- Хандивлагчдын гэр бүлийн уулзалт, цуглаан зохион байгуулах;
- Хандивлагчдын дурсгалыг хүндэтгэх арга хэмжээ;
- Гэр бүлийн зөвлөгөө өгөх. Хандивлагчийн оршуулга болон түүний дараах захиргааны зарим асуудлыг шийдвэрлэх, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэг үйлчилгээг нийгмийн ажилтан гэрт нь очиж болон утсаар холбогдон дэмжлэг үзүүлдэг;
- Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх. Нас барсан тухай мэдээлэл, өв залгамжлалтай холбоотой захиргааны журмаар шийдвэрлэх асуудалд бэрхшээл тулгарвал дэмжлэг үзүүлнэ;
- Оршуулгын үйлчилгээг дэмжих хөтөлбөр;
- Ном, гарын авлага, мэдээллээр хангах, хандивлагчдын талаарх ном гаргах.

Тэнгэрт байгаа хандивлагчдад захидал илгээх “Тэнгэрийн улс” захидлын цахим хуудсыг ажиллуулдаг.

ТУРК УЛС

Турк Улсад анх 1969 онд Анкара болон Истанбул хотод зүрх шилжүүлэн суулгах мэс засал хийгдсэнээр эрхтэн шилжүүлэх ажиллагааны эх суурь тавигдсан байна. 1975 онд анх эхээс хүүд нь бөөр шилжүүлэн суулгах мэс засал, 1978 онд амьгүй донороос бөөр шилжүүлэх ажиллагааг хийсэн байна. 1979 онд “Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (Organ Transplantation

Law)²⁵⁰ -ийг баталсан. 2001 онд Эрүүл мэндийн яамны харьяанд эд, эрхтэн худалдан авах, шилжүүлэн суулгах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг Үндэсний зохицуулалтын төвийг байгуулсан. Энэ байгууллагын гол зорилго нь нас барсан хүнээс эд, эрхтний хандив авахыг өргөжүүлэх, нас барсан донороос шилжүүлэн суулгах эрхтний тоог нэмэгдүүлэхэд оршино.

Хандивласан эд, эрхтнийг шилжүүлэн суулгах ажиллагаа нь Эрүүл мэндийн яамны хяналтан дор явагддаг. Үндэсний зохицуулалтын төвөөс “Үндэсний зохицуулалтын систем”-ийг бий болгосноор эрхтэн шилжүүлэн суулгах талаар хүсэлт гаргасан иргэдийг нэгдсэн дараалалд оруулсан бөгөөд хандивлагчид эрхтнээ дараах байгууллагуудаар дамжуулан хандивлаж болно. Үүнд:²⁵¹

1. Эрүүл мэндийн төвүүд;
2. Эмнэлгүүд;
3. Цагдаагийн байгууллагууд;
4. Эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагууд;
5. Эрхтэн шилжүүлэн суулгах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн

бус байгууллагууд зэрэг болно.

Амьд донорын насны байдал:

Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт амьд донороос эд, эрхтэн авах харилцааг зохицуулсан бөгөөд уг бүлэгт 18 насанд хүрээгүй, мөн сэтгэцийн хувьд эрүүл бус хүнээс эд, эрхтэн авахыг хориглоно гэж заасан байна.

Амьд донор нь насны хувьд 18 хүрсэн байхаар хуульчилсан бөгөөд уг хүнээс эд, эрхтэн авахын тулд хамгийн багадаа хоёр гэрчийг байлцуулж, бусдын дарамт шахалтаас ангид зөвхөн өөрийн хүсэл зоригоор урьдчилан бичгээр үйлдэж, гарын үсэг зурсан тэмдэглэл үйлдэх, эсхүл хамгийн багадаа хоёр гэрчийг байлцуулж амаар илэрхийлэн зөвшөөрөл өгч гарын үсэг зурсан тэмдэглэлийг холбогдох эмч нь баталгаажуулсан байх шаардлагатай.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 3 дугаар бүлэгт амьгүй донороос эд, эрхтэн авах тухай харилцааг зохицуулсан ба аливаа хүн амьддаа бүх бие, эсхүл зарим эд, эрхтнээ эмчилгээ, оношилгоо, шинжлэх ухааны зориулалтаар ашиглахыг зөвшөөрч албан ёсны гэрээслэл үйлдээгүй, эсхүл энэ талаарх хүсэл зоригоо хоёр гэрчийг байлцуулан амаар илэрхийлээгүй тохиолдолд түүнийг нас барах үед байлцсан түүний эхнэр, нөхөр, насанд хүрсэн хүүхдүүд, эцэг, эх, эсхүл ах, эгч, дүү нарын аль нэг нь; хэрэв ийм хүн байхгүй бол аль нэг ойр дотныхн нь хүний зөвшөөрснөөр тухайн нас барсан хүний эд, эрхтнийг авч болно.

Аливаа хүн амьддаа өөрийг нь нас барсны дараа эд, эрхтнийг нь авахаас татгалзсан бол түүний эд, эрхтнийг авахыг хориглоно. Осол, эсхүл өөр бусад золгүй байдлаар амиа алдсан хүний дэргэд дээр дурдсан ойр дотнын хүн байхгүй тохиолдолд түүний клиник үхлийг эрх бүхий эмч мэргэжилтний баг гэрчилснээр нэн яаралтай эрүүл мэндийн тусламж үзүүлэх шаардлагатай тохиолдолд ямар нэгэн зөвшөөрөлгүйгээр гэмтээгүй эд, эрхтнийг нь авч болохоор заасан байна.

²⁵⁰<http://www.lawsturkey.com/law/2238-organ-transplantation-law>

²⁵¹ Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Эд, эрхтэн авах, хадгалах, шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 1 дүгээр бүлэгт Нийтлэг үндэслэлийг хуульчлахдаа “Төлбөртэйгөөр, эсхүл ямар нэгэн ашиг сонирхлыг хангах зорилгоор эд, эрхтнийг авах, худалдан борлуулахыг хориглоно;” гэж заасан бөгөөд энэхүү зохицуулалт амьд донорын хувьд ч, амьгүй донорын хувьд ч нэгэн адил үйлчилж байна. Иймд амьгүй донорын ар гэрт олгох нөхөн олговор гэж байдаггүй ажээ.

ФИНЛАНД УЛС

Эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажилбарыг хийж буй дэлхийн улс орнуудын жишигтэй харьцуулахад Финланд улсад хийгдсэн ажилбарын үр дүн нь дээгүүрт ордог бөгөөд тус улсад донор болох хүсэлтэй хүн эрхтэн хандивлах карт ашигладаг.

Эрхтэн шилжүүлэн суулгах мэс засалтой холбоотой харилцааг 2001 онд батлагдсан Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хууль (No. 101/2001 Act on the Medical Use of Human Organs, Tissues and Cells), Эрүүл мэндийн тухай, Эмнэлэгийн нарийн мэргэжлийн тусламжийн тухай, Өвчтөний статус болон эрхийн тухай, Эрүүл мэндийн мэргэжилтэний тухай хуулиар тус тус зохицуулдаг²⁵².

Амьд донорын насны байдал:

Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хуулийн 3 дугаар бүлэгт зааснаар Донор нь эд, эс, эрхтнийг нь авахыг зөвшөөрсөн тухай бичгээр албан ёсны зөвшөөрөл өгсөн байх шаардлагатай ба эд, эс, эрхтнийг авахаас өмнө хэдийд ч ямар нэгэн шалтгаан заалтгүйгээр зөвшөөрлөө эргүүлэн авч болно. Хэрэв донор нь насанд хүрээгүй, эсхүл насанд хүрсэн боловч өвчний улмаас эмчилгээний талаар шийдвэр гаргах чадваргүй, сэтгэцийн эмгэгтэй болон хөдөлмөрийн чадвараа алдсан зэрэг тохиолдолд эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн авахаас өмнө түүний хууль ёсны төлөөлөгчийн бичгээр гаргасан зөвшөөрлийг авах ёстой. Тус улс 18 нас хүрсэн хүнийг насанд хүрсэн гэж үздэг.

Насанд хүрээгүй болон эрх зүйн чадамжгүй хүмүүс зөвхөн нөхөн төлжих эд, эрхтнээ бүхэлд нь буюу нэг хэсгийг нь төрсөн ах, дүүгийнх нь амь насанд аюултай өвчин, эмгэг тохиолдсон, мөн түүнчлэн амьгүй, эсхүл хуульд заасан нөхцөл шаардлагад нийцсэн донороос тухайн өвчтөнд тохирох эд, эрхтнийг авах боломжгүй тохиолдлуудад хандивлаж болно. Хэрэв донор нь насанд хүрээгүй боловч эмчилгээний талаар шийдвэр гаргаж чадахаар насанд хүрсэн тохиолдолд өөрийн ойрын хамаатан садан болон ойр дотны хүндээ эд, эрхтнээ шилжүүлэх талаар шийдвэр гаргаж болно. Амьгүй донор болон хуульд заасан нөхцөл шаардлагад нийцсэн донороос тохирох эс авах боломжгүй тохиолдолд насанд хүрээгүй боловч эмчилгээний талаар шийдвэр гаргаж чадах насанд хүрсэн хүн эс хандивлах тухай шийдвэр гаргаж болно.²⁵³

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд зааснаар эд, эс, эрхтний донор болон шилжүүлэн авсан этгээд нь хандив, төлбөр авахгүй. Санхүүгийн ашиг олох эсвэл харьцуулсан үр дүн санал болгох

²⁵²“Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

²⁵³“Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

зорилгоор эд, эс, эрхтний хэрэгцээ, бэлэн байдлын талаар сурталчлахыг хориглоно гэж заасан.

Эрүүл мэндийн даатгалын тухай (Health insurance act²⁵⁴) хуульд зааснаар эд, эс, эрхтнийг шилжүүлэн суулгасны улмаас орлогын алдагдал хүлээсэн, эрхтэн шилжүүлэн суулгах хэрэгцээ шаардлагын улмаас хяналт, шинжилгээ өгөх тохиолдолд донор нь өдрөөр тооцож тэтгэмж авах эрхтэй. Хэрэв донорт ажил олгогч цалинтай чөлөө олгосон бол өдрийн тэтгэмж олгохгүй. Өдрийн тэтгэмжийг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр тооцож олгоно.

ЭНЭТХЭГ УЛС

Энэтхэг Улсад анх 1970 онд бөөр шилжүүлэн суулгах мэс заслыг хийсэн бөгөөд 1994 онд “Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль” (The transplantation of human organs act)²⁵⁵ -ийг баталсан байна. Ерөнхийдөө, энэ хуулиар зөвхөн нас барсан хэлбэрт байгаа тархины үхлийн хувьд хүлээн зөвшөөрсөн бөгөөд эд, эрхтэн худалдан борлуулах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой. Энэ хуулиар тархины үхлийг донор болгохыг хүлээн зөвшөөрснөөр бөөр шилжүүлэн суулгах төдийгүй элэг, зүрх, уушги болон түрүү булчирхайг шилжүүлэн суулгах боломжтой болсон юм.

Амьд донорын насны байдал:

Хүний эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн 2 дугаар бүлэгт “амьд донор” гэж 18 нас хүрсэн, өөрийн сайн дураар эд, эс, эрхтнээ хандивлахыг зөвшөөрсөн хүнийг хэлнэ гэж заасан байна. Амьд донорууд нь дараах 3 төрлийн хүмүүст эд эрхтнээ хандивлаж болно. Үүнд:

- Ойр дотнын хүмүүс: Зөвхөн цусан төрлийн хүмүүс болон эхнэр нөхөр хамаарна. Цусан төрлийн хүмүүс нь эцэг эх, үр хүүхдүүд, ах эгч, өвөө, эмээ, ач зээ гэх мэт. Гэхдээ тэд хүлээн авагчтай ямар харилцаатай болохоо албан ёсны баримт бичиг, эсхүл эмнэлгийн генетикийн шинжилгээгээр нотлох ёстой.
- Ойр дотнын бус хүмүүс: Хандивлагч нь хүлээн авагчтай гэр бүл, садан төрлийн хамаарал бүхий харилцаагүй боловч өөрт нь хандсан сэтгэлийн үүднээс хандив өгөхийг хүсэж буй хүмүүс юм. Энэ тохиолдолд Зөвшөөрлийн хорооны ярилцлагад оролцож, зөвшөөрөл авах шаардлагатай.
- SWAP хандивлагчид: Энэ нь ойр дотнын хандивлагч хүлээн авагч хоёрын хооронд эдийн нийцэлгүй байх үед хамаардаг юм. Жишээ нь, эхний хосын хандивлагч нь хоёр дахь хосын хүлээн авагчтай тохирч, харин хоёр дахь хосын хандивлагч нь эхний хосын хүлээн авагчтай тохирч байвал хандивлагч нарыг сольж болно. Гэхдээ хандивлагч хүлээн авагч нар ойр дотнын хүмүүс байвал SWAP-ыг зөвшөөрдөг.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Нас, хүйс, арьс өнгө үл хамааран хэн ч нас барсныхаа дараа эд, эс, эрхтний донор болж болно. Хэрэв нас барсан хандивлагч нь 18 нас хүрээгүй бол эцэг эхийн аль нэгний зөвшөөрөл, эсхүл ойрын хамаатан саднаас зөвшөөрөл авах шаардлагатай.

²⁵⁴https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20041224_20110911.pdf

²⁵⁵<https://main.mohfw.gov.in/sites/default/files/Act%201994.pdf>

Энэтхэг Улсын Засгийн газраас донорын үйл явцыг дэмжих зорилгоор амьгүй донорын ар гэрт эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах ажиллагааг эрхлэн явуулсан эмнэлгээр насан туршдаа оношлуулах, эмчлүүлэх урамшуулал олгож байхаар төлөвлөж байна. Үүнээс гадна, ирээдүйд амьгүй донорын ар гэрийнхэн нь амьдралын баталгааг дэмжих зорилгоор хүлээн авагчаас 2 жилийн дотор нэг удаа тусламж авахыг зөвшөөрөх, мөн төрөөс 3 жилд нэг удаа даатгалд хамруулах боломжтой болгох юм.

ЯПОН УЛС

Япон Улсад 1956 онд анхны эрхтэн шилжүүлэн суулгах мэс заслыг бөөрний цочмог дутагдалтай өвчтөнд бөөр түр шилжүүлэн суулгаж эхэлсэн түүхтэй. Анх 1994 онд “Эрхтэн шилжүүлэх тухай хууль” баталсан боловч уг хуулиар амьд донор эрхтэн шилжүүлэхийг зөвшөөрөөгүй байсан юм. Энэ нь хууль зүйн болон ёс зүйн суурь зарчмууд болон шашин, зан заншилтай шууд холбоотой байжээ. Улмаар дэлхий дахинд амьд донорын асуудал ихээр яригдах болж, Япон Улсын парламент (THE DIET) 2010 оны 01 дүгээр сарын 17-ны өдөр “Эрхтэн шилжүүлэх тухай хуулийн” шинэчилсэн найруулгыг (Organ Transplant Law)²⁵⁶ баталснаар гэр бүлийн гишүүндээ эрхтэн хандивлах эрх зүйн үндэс бий болжээ.

Амьд донорын насны байдал:

Энэ хуулийн өөрчлөлтөөр эрхтэн хандивлах нь зөвхөн гэр бүлийн хүрээнд зөвшөөрөгдсөн бөгөөд дараах гурван шаардлагыг заавал хангасан байх учиртай. Үүнд:

1. 15 насанд хүрсэн иргэн сайн дурын үндсэн дээр өөрийн гэр бүлийн гишүүнд эрхтэн хандивлахыг зөвшөөрснөө бичгээр мэдэгдсэн байх;
2. Эрхтэн хандивлагч нь гэр бүлийн гишүүн (эхнэр нөхөр, хүүхэд, эцэг эх)-тэй ямар харилцаатай болох нь албан ёсны лавлагаа, эсхүл эргэлзээгүй баримт бичгээр хөдөлбөргүй нотлогдсон байх;
3. Эрүүл мэндийн шаардлага (нийцтэй байдлын шалгуур) хангагдсан байна гэж хуульчилсан байна.

Японд эд, эрхтнээ сайн дурын үндсэн дээр хандивладаг учир ямар нэгэн нөхөн олговор, урамшуулал олгодоггүй харин Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын сайдын талархлын бичиг гардуулдаг байна.

Донор ба түүний ар гэрт олгох нөхөн олговор:

Японы шинто шашинд эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгахыг хориглодог учраас амьгүй донорын эд эрхтнийг авах, шилжүүлэн суулгах явдал туйлын ховор байдаг аж.

2010 оны Эрхтэн шилжүүлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар тархины үхлийн дараа, эсхүл зүрх зогссоны дараа эрхтнийг нь хандивлах эрх зүйн орчин анх удаа бүрдсэн байна. Эд, эрхтнээ хандивлахаар төлөвлөж байгаа хэн нэгэн амьд сэрүүн байхдаа эд, эрхтнээ бусдад хандивлах зорилгоо бичгээр илэрхийлсэн тохиолдолд, эсхүл нас барсан хүний гэр бүлийн гишүүдийн зөвшөөрснөөр эд эрхтнийг шилжүүлэн суулгах боломжтой болжээ.

Гэхдээ эд, эрхтэн хандивлах нь хариу төлбөргүй бөгөөд сайн үйлсийн шинжтэй байдаг тул амьгүй донорын гэр бүлийн гишүүд, ар гэрт нь ямар нэгэн нөхөн олговор олгодоггүй байна. Харин эд эрхтэн шилжүүлэн суулгахтай холбоотой эмнэлгийн болон бусад шаардлагатай зардлыг хүлээн авагч тал бүрэн хариуцдаг.

²⁵⁶<https://www.jotnw.or.jp/en/00/>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Liverman, C. T., & Childress, J. F. (Eds.). (2006). Organ donation: Opportunities for action. National Academies Press.
- Delmonico, F. L., Domínguez-Gil, B., Matesanz, R., & Noel, L. (2011). A call for government accountability to achieve national self-sufficiency in organ donation and transplantation. The Lancet, 378(9800), 1414-1418.
- World Health Organization. (2010). WHO guiding principles on human cell, tissue and organ transplantation. Transplant Journal of Australasia, 19(2), 26-30.
- Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors <https://rm.coe.int/guide-financial-gain/16807bfc9a>
- Emamaullee, J., Tenorio, L., Khan, S., Butler, C., Kim, S., Tucker-Seeley, R., ... & Genyk, Y. (2020). Living donor financial assistance programs in liver transplantation: The global perspective. Clinical Transplantation, 34(11), e14073.
- Campbell, M., Wright, L., Greenberg, R. A., & Grant, D. (2013). How young is too young to be a living donor?. American Journal of Transplantation, 13(7), 1643-1649.

БНСУ

- Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хууль <https://www.law.go.kr/>
- Эрхтэн шилжүүлэн суулгах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах журам <https://law.go.kr/LSW/IsInfoP.do?IsiSeq=206268#0000>
- Улсын эрхтэн, эд эс, цусны менежментийн газраас эрхтний донорыг дэмжих журам <https://www.law.go.kr>
- Солонгосын эрхтний донорын агентлаг <https://www.koda1458.kr/newKoda/vision.do>
- Донорт үзүүлэх дэмжлэгийн талаарх мэдээлэл <https://easylaw.go.kr/CSP/CnpCisMain.laf?poMenu=ov&csmSeq=263&ccfNo=2&cciNo=2&cnpCisNo=4>
- http://www.bktimes.net/data/board_notice/1563187553-41.pdf

Финланд улс

- Хүний эд, эс, эрхтнийг анагаахын зорилгоор ашиглах тухай хууль <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010101>
- Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль
- https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20041224_20110911.pdf

Литва

- Донорын үйл ажиллагаа болон хүний эд, эс, эрхтнээ шилжүүлэн суулгах тухай” хууль (Law On Donation And Transplantation Of Human Tissues, Cells And Organs)
- <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/19d1d990225011e6acbed8d454428fb7?jfwid=191fum8213>

Хорват

- <http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/prevodenje/zakoni/26-Zakon-o-zdravstvenoj-za%C5%A1titi-NN-150-08.-71-10.-139-10...70-16-pro%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni-tekst-ENG.pdf>
- <https://www.expatincroatia.com/how-to-be-an-organ-donor-in-croatia/>

АНУ

- Үндэсний эрхтэн шилжүүлэх тухай хууль (National Organ Transplant act) <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-98/pdf/STATUTE-98-Pg2339.pdf>
- <https://www.organdonor.gov/about/process/living-donation.html>
- <https://www.expatincroatia.com/dopunsko-health-insurance-supplement/>

Сингапур

- <https://sso.agc.gov.sg/Act/HOTA1987>
- <https://sso.agc.gov.sg/Act/MTERA1972>

Литва улс

- “Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Бүгд Найрамдах Молдова Улс

- https://www.researchgate.net/publication/272944739_Evulation_Of_The_Transplant_System_in_the_Republic_of_Moldova
- Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Турк

- <http://www.lawsturkey.com/law/2238-organ-transplantation-law>
- Донор болон эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах үйл ажиллагааны талаарх гадаадын зарим орны туршлага, бодлого, эрх зүйн орчин” харьцуулсан судалгаа СТ-17/212, УИХТГ-ын МХШҮХ-ийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба, 2017 он

Япон

- <https://www.jotnw.or.jp/en/00/>